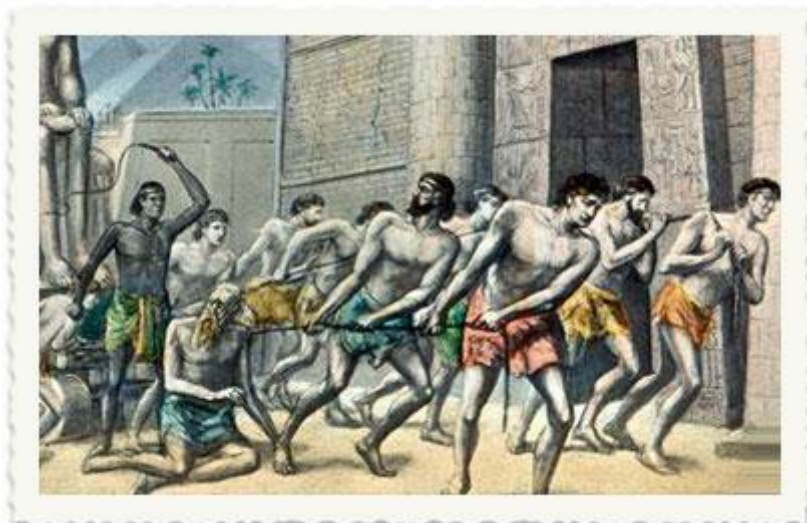

"עבדים היינו..."

רדיקר, מרקוס, ספינת עבדים - היסטוריה אנושית, בבל, 2014.

גדי ראונר

כך או אחרת ילדינו (היהודים) פוגשים את המילה "עבדים" מאז יושבים ושומעים אותה, שנה אחר שנה, בסדר פסח. הם גם שרים אותה בגן הילדים. אלא שבתכנית הלימודים להיסטוריה המונחים "עבד, עבדים, עבדות" נעלמו ואינם, כאילו יד נעלמה כיוונה לכך או שמא חוסר תשומת-לב החליט כך. כיצד ניתן להסביר שאירוע מכונן בתרבות המערבית אשר נמשך כ- 400 שנה – מאז גילוי אמריקה - אינו זוכה להתייחסות כלשהי בספרי הלימוד?

ההסבר השכיח הוא שאין מספיק שעות ללמד את החומר וכי הבחירה בין הנושאים והקיצוצים הפוקדים את שעות הכיתה לעתים קרובות הם אכזריים ואינם מאפשרים ללמוד נושאים חשובים כגון זה. ובכל זאת, הדבר נראה אבסורדי וחסר הגיון. כיצד ניתן להבין שנערי ישראל – יהודים ו/או ערבים - מסיימים "ב שנות לימודי היסטוריה בלי לדעת דבר על אחד הפרקים השפלים ביותר בתולדות המערב?

הקריאה בספר הזה הוא מעשה מזוכיסטי... ולמרות הכל אני מאוד ממליץ לקרוא אותו, שהרי נראה כי אנו אוהבים להתבונן במעשיהן של דמויות פסיכופטיות (לאחרונה, הדמות של וולטר וויט – בסדרה "שובר שורות"). תחושה כבדה של אי-נחת מתמדת פקדה את קריאתי, כשראיתי את עצמי יושב על הכורסה הנינוחה או שוכב על המיטה המפנקת. בהתחלה נראים האירועים מתרחשים אי-שם, רחוקים בזמן ובמקום, אך אט-אט מתבהרת התמונה ומתמקדת בדramות האישיות של אלה שאכלסו את ספינות העבדים.

במשך ארבע מאות שנה כ- 14 מיליון בני אדם שועבדו באפריקה, מהם כ- 12.4 מיליון הועמסו על החופים בספינות עבדים למען "מסע הביניים הימי". כל זה הניב "תשואה" של 9 מיליון עבדים בעלי יכולת הישרדות ארוכת טווח בצד השני של האוקיינוס. הם אלה שיצרו מיליוני טונות של סוכר, טבק וכותנה ששוגרו לעולם הישן ותרמו להיווצרות של ההצבר הראשוני ולהתפתחות קפיטליסטית בערי אירופה ואמריקה.

ספינת העבדים הינה היחידה הבסיסית שמייצגת את תמצית משטר העבדות ואת הרצחנות שלו. תחילה החטיפה, העקירה מן השורש, נטישת הבית המוכר, ההתעללות והפגיעה בבני המשפחה הקרובים, המסע לעבר החוף, המכירה והעלייה לבית הכלא הצף. בהמשך ההפלגה לאמריקה. הספר גדוש בתיאורים שהמחבר בחר וליקט מתוך יומנים וספרי זיכרונות של העבדים עצמם, של רבי מלחים או של רב חובלים וסוחרים שבשלבם מאוחרים של חייהם החליטו לפרסם את החוויות הקשות שצברו במהלך ההפלגות.

מסכת הסבל והרועה מסתערת על פני 387 עמודים. לפעמים הספר נראה כתוב ברשלנות-מהכיוון שמחבר מרבה בסיכומים שלו ביחס למקורות הראשוניים. נראה כי בכל התיאורים המפורטים קיים ניסיון להתמודד עם העבר שאיננו עוד ולצייר בדמיונם של הקוראים תמונה או אפילו סרט איטי מלא תמיהה וכאב, כאילו אנחנו תלויים מעל תורן הספינה וצופים על הנעשה שם למטה, בסיפון העליון. הראיה המחודדת שלנו מאפשרת לצפות בסיפון התחתון הצפוף בבני אדם רעבים וכואבים, מיואשים, צמאים ומושפלים, בני אדם שהפכו למספר בלבד.

במוחי, ההשוואה עם שואה "שלנו" מופיעה לעיתים קרובות כדבר בלתי נמנע, אף כי כאן, בספינת העבדים, המטרה הייתה שונה, הפוכה. המטרה הייתה החיים, להביא כמה שיותר עבדים חיים כדי

שניתן יהיה למכור אותם. אלא הם, אולי, חיים לכאורה ולכן העבד שניסה לפגוע בכוח עבודה שלו עצמו על-ידי סירוב לאכול או להתאבד בקפיצה למי האוקיאנוס ולמפגש עם הכרישים הגואלים, היה נענש קשות.

מיפוי החופים של המסחר באפריקה מזכיר במידה רבה את מיפוי המחנות. אך במקום אדמת אירופה יש אוקיינוס אין-סופי ובמקום חיילים נאצים יש מלחים וקציני-ים. במקום מחנות יש ספינות ובמקום 6 שנים של רדיפה, פגיעה ורצח, יש 400 שנה של התעללות וסדיזם. בשני המקרים, המוות והחיים-לכאורה עומדים על כפות המאזנים של התנאים המחפירים ושל המקריות. הילדותיות שבנו יכולה להוביל לשאלה: מה היה גרוע יותר? השואה או העבדות הקולוניאלית?

צלילה עמוקה לתוך הספר מלווה בשאלת המשמעות...מה זה ספינה עם עשרות בני אדם - נשים וגברים, נערים ונערות, ילדים - שנמצאים שבויים במשך יותר מחצי שנה בהמתנה על החוף? מהי ההפלגה הזאת של חודשים ארוכים במסע הביניים הימי? מהי המשמעות של מטען אנוש, מסה חסרת זהות ובלתי נבדלת של בשר ודם?

מכל האמור נראה כי הספר קרוב אלינו, הוא "שלנו", כי "עבדים היינו..." אצל פרעו בארץ מצרים ולא מזמן גם אצל הנאצים. אז מתי ניסינו לפתח שיחה עם בנינו על "היות עבד"? ...לא כאנקדוטה אגדית ולא כשגרה שנתית ביום הזיכרון, אלא כמיצוב קיומי וריאלי? מתי ניסינו להתמודד עם הרגש הטמון באי-מוסריות של המקרבנים? פרק ההיסטוריה האומלל הזה קרוב אלינו יותר ממה שחשבנו ופרסום הספר הינו הזדמנות טובה למורי ההיסטוריה (ולא רק) להרים את הכפפה ולצאת להתמודדות עם הנושא.

ד"ר גדי ראונר – מכשיר מורים להיסטוריה באוניברסיטת תל-אביב ובאוניברסיטה הפתוחה.

